

St(r)aat van de Gemeenschap

Jan Evertsenstraat, Amsterdam

Author(s)

Meerkerk, Joachim; Majoor, Stan

Publication date

2019

Document Version

Final published version

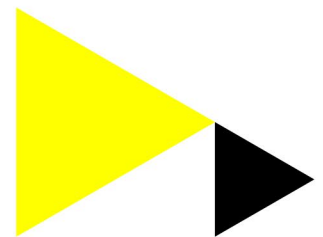
Published in

Plekken van hoop en verandering

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Meerkerk, J., & Majoor, S. (2019). St(r)aat van de Gemeenschap: Jan Evertsenstraat, Amsterdam. In G. Helleman, S. Majoor, V. Smit, & G. Walraven (Eds.), *Plekken van hoop en verandering: samenwerkingsverbanden die lokaal verschil maken* (pp. 75-82). Eburon.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

ST(R)AAT VAN DE GEMEENSCHAP

Jan Evertsenstraat, Amsterdam

Wie kent het trieste aangezicht van een slechtlopende winkelstraat niet? Waar gezelligheid en vitaal ondernemerschap plaats hebben gemaakt voor leegstand, verschraving van het aanbod en verloedering. Het lijkt een proces waar zowel de markt als de staat als oplossende logica's te kort schieten. In de Jan Evertsenstraat in Amsterdam is ingezet op collectiviteit en samenwerking om deze vicieuze cirkel te doorbreken.

Joachim Meerkerk en Stan Majoor

Hoop begon in Jan Evertsenstraat met een tragedie. Op donderdag 7 oktober 2010 werd in zijn eigen winkel juwelier Fred Hund van het leven beroofd tijdens een overval op klaarlichte dag. Op dat moment was de winkelstraat een onpure plek in de stad, "waar je vooral 's avonds niet alleen wilde zijn", vertelt Jeroen Jonkers, één van de initiatiefnemers van *Ik Geef om de Jan Eef*, als we met hem terugkijken op deze periode. Alhoewel de omliggende buurt al een flinke verandering had doorgemaakt door de instroom van nieuwe meer kapitaalkrachtige groepen bewoners, bleef de winkelstraat een plek waar criminaliteit en overlast van drugs- en drankgebruik dominant aanwezig waren. De belofte dat een opkrabbende buurt zou leiden tot nieuwe klanten duurde voor veel ondernemers te lang en de leegstand was hoog.

Van apathie naar actie

Na de zwarte dag in de geschiedenis van de buurt besluiten vier buurtbewoners, die elkaar kennen van het schoolplein van hun kinderen, om actie te ondernemen. Hun idee was even simpel als lastig: wanneer instituties en ondernemers de verbetering niet voor elkaar krijgen, dan moeten we het zelf en door middel van collectiviteit organiseren. Ze vinden dat vooral de gedeelde urgentie, ambitie en samenwerking rondom de straat ontbreekt. Met een creatieve impuls moest er een gezamenlijk gevoel van eigenaarschap en verantwoordelijkheid ontstaan waarin ook omwonenden een grotere rol spelen. De slogan *Ik Geef om de Jan Eef* werd geboren. Geen gebod, geen verwijt en geen betweterige claim op hoe het moet, maar een statement van de eigen motivatie en een oproep om mee te doen.

In de beginperiode van *Ik Geef om de Jan Eef* wordt er vol ingezet op het verspreiden van dat statement en het uiten van die oproep met campagnes en evenementen. Zo worden er stoeptegels met het logo in de straat gelegd en burgemeester Van der Laan helpt mee opvallende "Ik Geef om de Jan Eef" winkeltassen uit te delen. Tijdens de eerste Jan Eef-dag zijn er vijftien pop-up stores in

leegstaande winkelpanden die laten zien wat de straat zou kunnen zijn in de toekomst. Op het aanliggende Mercatorplein worden tal van evenementen georganiseerd. De toon is dan gezet. De initiatiefnemers brengen tomeloze creatieve energie in, en er ontstaat langzaam een samenspel tussen winkeliers, betrokken bewoners, gemeente, eigenaren en de woningbouwcorporatie. Sociale media en zichtbaarheid spelen een grote rol. Naast evenementen worden bureaucratische obstakels aangepakt, bijvoorbeeld om lege winkels tijdelijk beschikbaar te stellen voor nieuwe lokale ondernemers. “De vier initiatiefnemers waren motortjes,” stelt Jonkers, “maar we hebben nooit alleen gewerkt. Het was een veel groter netwerk met wie we het deden.”

Professionaliseringspijn

Na deze pioniersfase wordt gezocht naar professionalisering. *Ik Geef om de Jan Eef* is dan geformaliseerd in een winkelstraatvereniging. Het team van actieve leden is een bonte verzameling van ondernemers, zzp'ers, bewoners en maatschappelijke professionals. Deels kunnen zij nu ook worden betaald voor de diensten die ze leveren. In los-vast verband wordt er aan allerlei projecten voor de straat gewerkt, van feestverlichting tot culturele evenementen en van cameratoezicht tot ontmoetingen tussen de verschillende ondernemers in de buurt. De langverwachte renovatie van de luifels boven de winkels krijgt eindelijk vorm. Ook de invulling van leegstaande winkelpanden met nieuwe (tijdelijke) ondernemers blijft een belangrijk speerpunt. De vereniging is bovendien een schakel tussen de buurt, de ondernemers en de gemeente. Zo wordt er in 2015 een convenant met het stadsdeel gesloten om een 'freezone' in richten, waarmee bepaalde regelgeving voor het winkelgebied buiten werking wordt gesteld en het makkelijker wordt voor creatieve ondernemers om innovatieve ideeën in de praktijk uit te proberen. Om van die noviteiten een succes te maken is het draagvlak en betrokkenheid dat *Ik Geef om de Jan Eef* creëert onder omwonenden van groot belang. Door een Bedrijfsinvesteringszone (BIZ) op te richten worden ondernemers verplicht om financieel bij te dragen aan de winkelstraatvereniging, waardoor er naast het financiële partnerschap van de gemeente, meer continuïteit ontstaat.

In de vervolgfase kantelt het beeld van collectiviteit en samenwerking echter. De professionalisering die eerder leidde tot stabiliteit begint langzaam te schuren. Als winkelstraatvereniging heeft *Ik Geef om de Jan Eef* een bestuur gekregen. Het levert strubbelingen op met de vele mensen die 'het werk' doen. Veelal zijn dit vrijwilligers of

zelfstandigen die voor gereduceerd tarief werken en ook nog eens veel meer uren maken dan ze factureren. Jonkers wijst aan waar dan de pijn zit: "Om dat te laten werken moet je ook je eigen passie erin kwijt kunnen, moet je het op je eigen manier kunnen doen." Maar omdat het bestuur steeds meer stuurt wordt die vrijheid ingedamd en daarmee ebt de motivatie van velen weg. Als er steun voor een nieuwe en ambitieuzere BIZ moet worden opgehaald onder ondernemers wordt dit op een pijnlijke manier zichtbaar. Ondanks vele toezeggingen valt de inzet van mensen om op pad te gaan en met ondernemers te gaan praten tegen. Te weinig ondernemers stemmen uiteindelijk voor een verlenging en de bijbehorende financiering van de winkelstraatvereniging stopt.

Het wordt ook steeds moeilijker om de verschillende soorten partijen bij elkaar en aan boord te houden. Winkeliers lopen weg uit het bestuur, omdat het teveel een vergaderclub is geworden en ze zich niet meer herkennen in de koers en activiteiten. De overheid ziet zich steeds minder als partner en heeft de financiële steun ondergebracht als subsidie. Omdat mede door het succes van het initiatief de urgentie verdwijnt en omdat maatschappelijke initiatieven sowieso geacht worden zelfstandigheid te ontwikkelen wordt deze bovendien steeds minder. Volgens Jonkers speelt de politieke verschuiving, met meer (neo-)liberalisering en centralisering, in de hoofdstad hierin een cruciale rol. Opvallend daarbij is dat er publiekelijk wordt verkondigd de vereniging door dik en dun te steunen, terwijl achter de schermen juist wordt ingezet op het terugschroeven van niet alleen de financiële steun, maar ook van de tijd, energie en betrokkenheid die ambtenaren mogen investeren. Als de bijdrage van de gemeente uiteindelijk te laag wordt geacht om nog een stabiele basis te vormen om andere inkomsten te kunnen genereren wordt besloten de winkelstraatvereniging *Ik Geef om de Jan Eef* officieel te stoppen.

Bouwen aan een commons

Welke lessen kan de case ons leren over hoe een positieve wending op een plek te organiseren? We kunnen *Ik Geef om de Jan Eef* zien als een voorbeeld van een *gemeenschap van gebruikers en belanghebbenden* die proberen *gezamenlijk zorg te dragen voor de stedelijke resource die ze delen* en dat doen in een vorm van *zelforganisatie* (Bollier, 2014; Foster & Iaione, 2019). Dit in reactie op het tekortschieten van de logica van markt en staat. Het initiatief kan begrepen worden als een *urban commons*: de stedelijke variant van traditionele commons als visserijwateren of weidegronden in gemeenschappelijk beheer door gebruikers. Lastig daarbij is dat de straat een resource is die voor

individuele actoren van betekenis verschilt. Voor de één is het de vestigingsplaats voor een onderneming, voor de ander een plek om te winkelen, een derde gebruikt het als ontmoetingsplek, en weer een ander verhuurt er vastgoed. En waar sommigen hechten aan ouderwetse gezelligheid, verlangen anderen een moderne uitstraling of culturele diversiteit. Wat valt er dan gezamenlijk te beheren en waarom zou je daar tijd en energie in steken? Het helpt dan om de fysieke en materiële associatie van het woord resource enigszins los te laten en te beseffen dat het karakter van een gedeelde resource in de stad vaak immaterieel is, zoals het imago of de populariteit van de plek (Oakerson & Clifton, 2017).

Ik Geef om de Jan Eef wist mensen te mobiliseren op basis van onvrede met het imago van de straat. Het initiatief gaf losse investeringen in het particuliere domein, bijvoorbeeld acties van een winkel, een bredere uitstraling door deze te combineren met die van anderen onder een gezamenlijke campagne. Het werden kleine zetjes die onderdeel uit gingen maken van een groter plan om het imago van de straat als geheel een opkikker te geven. Maar waarom voelden mensen zich in deze situatie geroepen om dat als collectief op te pakken? Eén van de verklaringen is een groter wordend bewustzijn van de wederzijdse afhankelijkheid: wat de één doet is van invloed op de waarde van de gedeelde resource voor de ander en vice versa. De eerste ludieke acties, bijvoorbeeld via de Jan Eef-dag, versterkten het idee dat iedereen kon profiteren van collectieve en gecoördineerde actie. De leegstaande ruimtes werden bijvoorbeeld showrooms voor creatieve ondernemers uit de buurt. Winkeliers en horeca-uitbaters deden mee, want zij zagen de potentie van een populairdere winkelstraat voor hun winkel. Bewoners droegen hun steentje bij want zij wilden hun leefomgeving verbeteren.

Relaties in de gemeenschap

Het succes van *Ik Geef om de Jan Eef* was voor een belangrijk deel gelegen in de manier waarop het initiatief in het begin de verschillen tussen de belanghebbenden wist te overbruggen. Het collectief was losjes en toegankelijk. Met ludieke acties werd het eigenaarschap van de straat naar zich toe getrokken. Er ontstond een pioniersgeest: een wij-gevoel met een gezamenlijk Pippi Langkous bewustzijn: "We hebben het nog nooit gedaan, dus we denken dat we het wel kunnen!" En er was vrijheid voor iedereen om met ideeën te komen en actie te ondernemen, waarbij het collectief op allerlei vlakken ondersteuning bood. Op basis van die mentaliteit en werkwijze bleken bewoners, ondernemers,

ambtenaren, bestuurders, maatschappelijke professionals en anderen plots heel goed samen te kunnen werken. Dat werd later juist de achilleshiel van het initiatief: toen de pioniersgeest langzaam plaats maakte voor professionalisering kwamen meningsverschillen, belangentegenstellingen en profileringsdrang naar boven en ontstond er een veel complexere groepsdynamiek.

In het oog springend was de veranderende relatie met de gemeente. In de beginfase stelt deze zich op als partner. Jonkers spreekt over een situatie waarin niets te gek en alles mogelijk was. Ook bestuurders en ambtenaren hadden het statement en de oproep overgenomen. Maar later veranderde dat en werd de gemeente van deelnemer een relatie, en van partner een subsidieverstrekker. Inhoudelijk had dit tot gevolg dat er steeds minder ambtelijke bijdrage aan het initiatief kwam in termen van tijd en energie, bijvoorbeeld om extra experimenteerruimte te creëren. En ook de financiering werd aan een andere logica onderworpen. Jaarlijks werd het bedrag verlaagd, omdat dit de prikkel zou zijn voor verzelfstandiging. Binnen de gemeente is dat een gangbare werkwijze, maar voor het gemeenschappelijk beheer van de straat een opvallende zet, want de gemeente plaatste zichzelf daarmee buiten het collectief.

Lessen uit de straat

De ervaring van *Ik Geef om de Jan Eef* stelt nieuwe soortgelijke initiatieven voor een dilemma: wil je als collectief afhankelijkheid van een aantal stakeholders voorkomen als die juist ook cruciaal zijn voor je bestaan? Moet je bijvoorbeeld in de opstartfase waken voor het teveel accepteren van steun en middelen die weliswaar voor een vliegwielen zorgen, maar één of meerdere partijen – in dit geval de gemeente – te dominant maken ten aanzien van bijvoorbeeld inhoudelijke invulling of voortbestaan op langere termijn? Aandacht moet er in ieder geval zijn voor het inbouwen van waarborgen voor autonomie en continuïteit. De belangrijkste les, en die geldt niet alleen voor de relatie met de gemeente, maar breder met betrekking tot de vele verschillende stakeholders, is het continu en met tijd en aandacht onderhouden van het gevoel van gezamenlijkheid en collectiviteit.

In een tijd van terugtrekkende overheden en participerende samenlevingen moeten er politiek en institutioneel ook keuzes worden gemaakt om een manier van werken te ontwikkelen die het soort initiatieven zoals *Ik Geef om de Jan Eef* duurzaam de ruimte geven. Het lijkt essentieel dat er voor dergelijke initiatieven een ander ritme van handelen binnen de ambtelijke logica wordt ontwikkeld. Dat ritme

moet gelijk opgaan met de levenscyclus van dit soort initiatieven en niet het ritme van verkiezingen of subsidievoorwaarden volgen, want daarmee blijft de overheid dominant regeren over het bestaan en de invulling van deze publieke activiteiten. Door het ritme aan te passen kan de overheid ook betere invulling geven aan het begrip partnerschap dat past bij een situatie van gedeeld eigenaarschap.

De latere fase van *Ik Geef om de Jan Eef* leert ook belangrijke lessen over blijvende aandacht voor vernieuwing enerzijds naast het uitbouwen van de organisatie anderzijds. De professionalisering die onderdeel was van dat laatste deed deels afbreuk aan de openheid en het gedeelde eigenaarschap van de eerste fase. Er was een organisatie en een koers waar je als deelnemer voor kan inzetten en het was steeds minder een initiatief waar je vanuit je eigen ideeën zelf de koers van kan bepalen. Voor Jonkers was dit ook een belangrijke les: "Achteraf hadden we moeten vertragen. Niet alleen

maar verbeteren, verbeteren en verbeteren. Stoppen, andere mensen erbij vragen, opnieuw kijken en succes samen vieren. Dan blijf je veel dichterbij het collectief dat je wilt zijn. Dan sta je er ineens bij stil dat je een ondernemer al vier maanden niet hebt gesproken. En dat kan toch niet.”

Tips

Bouw en mobiliseer een netwerk: succesvolle projecten ontstaan vaak als het initiatief van stevige leiders, maar gedijen in een breed draagvlak en worden mogelijk gemaakt door vele handen.

Zoek naar raakvlakken: onderzoek hoe verschillende mensen een plek gebruiken en wat ze belangrijk vinden en hoe dat elkaar kan aanvullen en versterken.

Openheid zorgt voor gedeeld eigenaarschap: geef deelnemers de ruimte om vanuit eigen creativiteit en expertise doelen en uitingen te bedenken, en waak voor teveel instrumentalisme.

Bewaak de collectiviteit: doordenk de effecten van processen en afspraken op het gevoel van gezamenlijkheid en zorg voor gelijkwaardigheid en continuïteit onder de deelnemers.

Volg het ritme van het maatschappelijk initiatief: zorg bij het ondersteunen van initiatieven dat hun taal en levenscyclus leidend is voor de afspraken die worden gemaakt en laat bestuurlijke en ambtelijke processen niet domineren.